

e-ISSN: 2980-2628 | www.jomiss.com.tr

CİLT 2, SAYI 2, Aralık 2024 | VOLUME 2, ISSUE 2, December 2024

Atıf Bilgisi | Reference Information

Ali Rıza Şan, "İstisnai Bir Göçmen Politikası Ya da Kısıtlayıcı Bir Düzenleme? II. Dünya Savaşı Sonrası İngiliz Göçmen Politikasının Dönüşümü", JOMISS, C. 2, S. 2, Aralık 2024, s. 183 -200.

Makale Türü | Article Type

Araştırma Makalesi | Research Article

DOI No: 10.29329/jomiss.2024.1088.7

Geliş Tarihi | Received Date

15 Kasım 2024 | 15 November 2024

Kabul Tarihi | Accepted Date

23 Aralık 2024 | 23 December 2024

İstisnai Bir Göçmen Politikası Ya da Kısıtlayıcı Bir Düzenleme? II. Dünya Savaşı Sonrası İngiliz Göçmen Politikasının Dönüşümü

An Exceptional Immigration Policy or a Restrictive Regulation? The Transformation of British Immigration Policy After the Second World War

ID Ali Rıza ŞAN*

Özet

Bu makalede millet olma bilincini kazanma ve parlamenter monarşiye geçiş gibi siyasal dönüşümleri Kıta Avrupası ülkelerinden daha evvel tecrübe etmiş ve bu süreçleri yıkıcı olmadan atlatabilmiş bir ülke olarak İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı göç deneyimini ve göçmen politikalarını incelenmektedir. İngiltere'de göçmen politikalarının ortaya çıkmasını mümkün kılan resmi düzenleme 1948 İngiliz Vatandaş Kanunu'dur. Kanun ülkeye yüz binlerce göçmenin gelmesine imkân sağlayacak imparatorluk anlayışı çerçevesinde düzenlenmiş, dönemin İngiliz parlamentosu imparatorluk coğrafyası ile olan ilişkilerini savaş sonrasında da sürdürmek istemiş, bu isteğin en belirgin göstergesi olarak İngiliz Milletler Topluluğu (*Commonwealth*) yapılanmasını hayata geçirmişlerdir. 1981 İngiliz Vatandaşlık Kanunu sunulan bu geniş imkânların siyasi, ekonomik ve toplumsal gerekçelerle geri çekilmesine sebep olmuştur. Bir yandan yeni gelen göçmenlerin İngiltere'ye girişlerinin kısıtlanması diğer yandan ülke sınırları içerisinde bulunanların entegrasyon süreçleri; bir yandan imparatorluk coğrafyası ile olan ilişkilerin muhafaza edilmesi diğer yandan söz konusu coğrafyadaki sömürge ülkelerin bağımsızlıklarını kazanması ve Londra ile bağlarının zayıflaması İngiliz siyasetçilerinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında gündemlerini en fazla meşgul eden sorunlar arasındadır. Görüldüğü üzere İngiliz göçmen politikasını incelemek, İngiltere'nin modernleşme tecrübesi, toplumsal yapısı, vatandaşlık anlayışı; ve imparatorluk siyaseti gibi alanlarla doğrudan bağlantılıdır. Bu makalede İngiliz göçmen politikasının dönüşümü bu unsurlar ile ilişki içerisinde incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Birleşik Krallık, İstisnai, Göçmen, Vatandaşlık, İmparatorluk.

Abstract

This article analyses the immigration experience and policies of Britain after World War II, focusing on how the country underwent political transformations, such as developing a sense of nationhood and transitioning to a parliamentary monarchy earlier than many continental European countries. These processes were navigated without catastrophic consequences. The 1948 British Nationality Act enabled the development of immigration policies in the UK, operating within the framework of imperial understanding, which allowed hundreds of thousands of immigrants to enter the country. The British Parliament at the time, sought to maintain its ties with the former empire, and the creation of the Commonwealth was the clearest manifestation of this desire. However, the 1981 British Nationality Act marked a shift, restricting many of these broad opportunities due to various political, economic, and social factors. The restriction of newcomers to the UK, the integration of those already living in the country, the preservation of relations with the imperial territories, the independence of former colonies, and the weakening of ties with London are some of the key issues that dominated the agenda of British politicians after World War II. Analysing British immigration policy is closely linked to Britain's modernization experience, social structure, understanding of citizenship, and imperial politics. This article examines the transformation of British immigration policy in relation to these areas.

Keywords: United Kingdom, Exceptional, Migrant, Citizenship, Empire.

* Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, arsan@istanbul.edu.tr, Orcid: 0000-0002-7663-5948, Türkiye.

Giriş

İngiltere'nin göçmen politikasını incelemek aynı zamanda İngiliz vatandaşlık sistemini ve imparatorluk anlayışını incelemeyi gerektirir. İngiltere'de İkinci Dünya Savaşı sonrası göçmen politikasının gelişim seyri 20.yy başından itibaren İngiliz İmparatorluğu'nun siyasi, ekonomik ve askerî olarak geçtiği aşamalar ile yakından ilişkili olmuştur. İmparatorluk coğrafyası ile olan ilişkilerini muhafaza etmek isteyen İngiliz siyasetçileri 20.yy'da karşılaştıkları göçmen hareketliliğine yönelik bir dizi kanuni düzenleme yapmışlardır. Düzenlemelerin temelini 1948 yılında çıkarılan İngiliz Vatandaşlık Kanunu oluşturmuş; 1981 yılında çıkarılan Vatandaşlık Kanunu ise İngiliz göçmen kanuni düzenlemelerinde imparatorluk merkezli yaklaşımın sonunu ifade etmiştir. Bu çalışma kapsamında öncelikle İngiltere'nin modernleşme serüveninin Kıta Avrupa'sı modernleşme sürecine kıyasla istisnai bir konumu var mı sorusuna cevap aranacak, sonrasında İngiltere'nin göçmenlere yönelik politikalarının bu 'istisna' yaklaşım içerisinde olup olmadığı ve Birleşik Krallık'ın İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı göç hareketliliğine yönelik çıkardığı politikaların dönüşümü 1948 ve 1981 vatandaşlık kanunları merkeze alınarak incelenecektir.

Tarihsel romanın kurucusu kabul edilen Walter Scott'ın İngiltere adalarında Norman istilasını ya da Anglo-Norman olarak bilinen dönemi anlattığı *Ivanhoe* adlı roman hakkında Marksist teorisyen Georg Lukács şu yorumu yapar¹:

“Scott, karakterlerini tarihî gerilim ya da kriz anlarına konumlayıp İngiliz tarihinde sınıf mücadelesinin sebep olduğu şiddetli değişimlerin daima ihtisamlı bir orta yolculukla son bulmasının tesellisini okura sunar.”

Lukács'ın İngiliz tarihindeki 'sınıf mücadelesine' vurgu yapması veya problematiği sınıf çatışması şeklinde adlandırması kendi ideolojik değerlendirmesi olarak görülebilir ancak İngiliz politika yapıcılarını tarih boyunca karşılaştığı problemlere çözüm üretmede özellikle Kıta Avrupası geleneğinden farklı bir tecrübeye sahip olmuştur. Bu farklılığın oluşmasında şüphesiz İngiltere'nin coğrafi olarak izole bir konumda bulunmasının da etkileri vardır². Birleşik Krallık Avrupa'nın bir parçası olarak görülse de siyasi olarak Kıta Avrupası'ndan ayrı, muhafazakâr, pragmatik ve elbette emperyal bir geleneğe sahip olmuştur.

İtalyan filozof Agamben istisna hâlini hukuk düzeninin askıya alınması şeklinde tarif eder³ ki bu durum ona göre, Anglo Sakson siyasi yaşantısında sıkıyönetim (martial law) kavramı ile ifade edilir. Carl Schmitt ise olağanüstü ya da istisna hâlini egemenlik kavramı ile ilişkilendirecektir.⁴ Schmitt'e göre olağanüstü önlemlerin icrasını gerektiren her türlü siyasi, ekonomik problem bu kapsamda değerlendirilmelidir.⁵ Ancak İngiliz göçmen politikasının 'istisnai' bir durumunun olup olmadığı sorgulanan bu makalede zikredilen istisnai hal Agamben ve Schmitt'in daha çok siyasi olarak sınırlarını çizdiği alanın ötesinde değerlendirilmelidir. İngiltere örneğinde bu istisnai hal belirli bir ekonomik üstünlük, toplumsal yapıda, sınıfsal ilişkilerde ve elbette siyasi hayatta Kıta Avrupası ülkelerinden farklı bir deneyimi olduğunu belirtir. Bu farklılık Schmitt'e göre 18.yy'dan 20.yy'a dek büyük bir servet birikimi, bir deniz gücü olarak kara gücü devletleri arasındaki zıtlıklardan faydalanmayı ve savaşlarını başkaları üzerinden idare etmeyi mümkün kılan diplomatik üstünlük, iç siyasi mutabakatını sağlamış bir siyasi teşkilat ve bunlarla birlikte dinî-felsefî görüşlere karşı hoşgörü temelli özgürlükçü fikirler

¹ Walter Scott, *Ivanhoe*, İletişim Yayınları, İstanbul 2021, s.593.

² Montesquieu İngiltere üzerine ifadeleri şu şekildedir:

“İklimden kaynaklanan bir hastalığın ruhu gerçekten etkilediği, hayatın kendisine kadar her şeyden tiksintmeye itebildiği bir millette, her şey karşısında tahammülünü kaybedebilen bu insanlara en uygun yönetim şekli, üzüntülerinin sorumluluğunu tek kişiye yükleyemeyecekleri, insanlardan ziyade kanunların hüküm sürdüğü yönetim şekli olacaktır. Öyle ki, devleti değiştirmek için kanunları devirmek gereksin”.

...

“Ada halkı fetih kapsamı dışında kalır ve kanunlarını daha kolay muhafaza edebilirler”.

Montesquieu, *Kanunların Ruhunu Üzerine*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2017, s.302, 358.

³ Giorgio Agamben, *İstisna Hali*, Ayrıntı, İstanbul 2018, s.13.

⁴ Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, Dost, Ankara 2005, s.71.

⁵ Schmitt, *Siyasi İlahiyat*, s.71.

şeklinde tezahür etmiştir.⁶ İngiltere'nin kendine mahsus yapısı kapsayıcı politik, ekonomik ve kültürel dönüşümleri rakiplerinden evvel gerçekleştirebilmesi ile mümkün olmuştur. Deniz ticaretine hakimiyeti sadece ekonomik bir üstünlük sağlamamış aynı zamanda politik ve askerî üstünlüğü de İngiliz İmparatorluğuna vermiştir. Bu ticari kapasite ile birlikte ilk kez İngiltere'de 18.yy ortalarında gerçekleşen icadı (ilk kömür fırını 1735; ilk dökme çelik 1740; buharlı makine 1768; iplik bükme makinesi 1770; mekanik dokuma tezgâhı 1786) 19.yy'da buharlı gemi ve demir yolunun yaygınlaşması izlemiş ve İngiltere'nin ticari, ekonomik üstünlüğünü daha da güçlendirmiştir.⁷

İngiliz siyasi tecrübesi parlamenter monarşinin güçlenip egemenlik kazandığı 1689 yılındaki Şanlı Devrim'den itibaren keskin bir dönüşüm yaşamamış⁸ bu devrimin devamı niteliğindeki 17.yy'da yaşanan siyasal-yapısal dönüşümler kraliyetin ve İngiliz aristokratlarının mutlak hâkimiyetini engellemiştir. İngiliz siyasal hayatındaki bu güç dağılımı Kıta Avrupası'nda 1789 Fransız Devrimi ile yaşanan ve parlamenter cumhuriyetin, sonrasında ise ulus-devletin ortaya çıkmasına sebep olan dönüşümlerden yaklaşık iki yüz yıl evvel İngiltere'de modern siyasal sistemin temellerini oluşturmuştur.⁹ Farklılık sadece siyasal sistemde değildir; İngiltere'de geleneksel toplumsal yapının da diğer Avrupa ülkelerinden farklı olduğu gözlemlenebilir. İngiltere'de bulunan soylu sınıf Kıta Avrupası'nda bulunduğu şekilden farklı olarak sınıfsal geçişkenliğe açık olmuş ve bununla bağlantılı olarak asaletin kaynakları da bu farklılıktan nasibini almış; aile-soy merkezli asalet anlayışının yerini kişisel yetenek ve eğitimin ön planda olduğu bir toplumsal yapı İngiltere'de tesis edilmiştir.¹⁰ İngiliz aristokrasisinin en önemli farklarından biri kapitalist ilişkilerin tesisindeki öncü rolüdür. Schmitt'e göre İngiliz aristokratlarının kapitalistleşme süreci 17.yy'da İngiliz Doğu Hint Ticaret Kumpanyasına kadar dayanır. Kraliyetin izniyle gerçekleşen bu seferler ile İngiliz beyefendi ve hanımefendileri 'korsan kapitalistlere' dönüşmüştür.¹¹ İngiliz aristokrasisi ayrıca Sanayi Devrimi'nin yaşanması ardından artan kentleşme ve bununla bağlantılı olarak ticari kapitalizmin yaygınlaşmasında öncü olmuşlardır. Fransa özelinde Avrupa tecrübesinde bu rolü üstlenen burjuva sınıfı olmuş ve bağımsız bir siyasi güç ortaya çıkmıştır. Ancak İngiltere'de aristokrasinin bu rolü yıkıcı bir siyasi dönüşüm yaşanmasını engellemiş ve Avrupa kıtasına kıyasla daha 'stabil' bir siyasal-toplumsal yapı oluşmasını sağlamıştır.

Ziya Gökalp 1922 yılında *Küçük Mecmua*'da yayımlanan *İngiliz Ahlakı* başlıklı makalesinde İngiliz siyasal hayatı ve toplumsal yapısı ile ilgili şu ifadeleri kullanır:¹²

“Tarih bize gösteriyor ki Avrupa'da millet mefhumu ve mefkuresi, en evvel İngiltere'de doğmuştur...İngiltere'deki feodalizm, Fransa'dakine hiç benzemezdi. Fransa'da ahaliye zulmeden derebeyleriydi. Buna binaen orada burjuvalar kralla birleşerek derebeylerini zayıflatmaya ve nihayetinde ortadan kaldırmaya çalıştılar. Bu mücadele neticesinde millet hiçbir şey kazanmadı. Saray ise bütün istibdat kuvvetlerini kendi elinde topladı...İngiltere'de ise zorbalık saraydaydı...Burada da burjuvalar derebeyleri ile birleştiler. Sarayın kuvvetini azaltmaya, istibdadını durdurmaya çalıştılar. Bu mücadeleden daha 13. asrın bidayetinde İngiliz meşrutiyeti doğdu...Bu mücadeleden bilhassa millet kazandı.”

İngiltere'de yazılı bir anayasanın olmaması (teamüle dayalı hukuk sistemi) Kıta Avrupa'sı geleneğinden farklılaştığı hususlardan bir diğeridir. Kökenleri 17.yy İngiltere'sine dayanan İngiliz siyasal hayatındaki ikilik (muhafazakâr kanat olarak bilinen Tory ve sosyal devlet

⁶ Carl Schmitt, *Kara ve Deniz*, Paradigma, İstanbul 2009, s.62.

⁷ Schmitt, *Kara ve Deniz*, s.138.

⁸ Vernon Bogdanor, “Britain and Europe.”, *Journal for Comparative Government and European Policy*, C. 14, S. 2, 2016, s.157-163.

⁹ Liah Greenfeld, *Milliyetçilik: Moderniteye Giden Beş Yol*, Alfa Yayınları, İstanbul 2017, s.72-73.

¹⁰ Greenfeld, *Milliyetçilik...*, s.78.

Greenfeld'e göre (2017, s.82) İngiliz soylu sınıfındaki bu dönüşüm ve asilliğin tüm topluma açık, sınıfların geçişken hale gelmesi İngiliz milliyetçiliğinin başladığı noktayı ifade etmektedir.

¹¹ Schmitt, *Kara ve Deniz*, s.88.

¹² Ziya Gökalp, *Küçük Mecmua*, Ötügen, İstanbul 2023, s. 106.

anlayışını benimseyen Whig¹³) Lipson'a göre¹⁴ İngiltere'deki dinî yapılanmanın ikiliğinden (Katolik olan muhafazakâr kesim ve Protestanlar) kaynaklanmaktadır. Sanayi Devrimi'nin etkileri de İngiliz ekonomik yapısını etkileyen bir diğer husus olmuştur. Toprağa bağlı geleneksel yapı ve bu yapının emek gücünü oluşturan köylüler, İngiltere'de sanayileşmenin etkisiyle modern işgücüne hızlı bir şekilde dönüşmüştür. İngiliz köylüsünün kapitalist işgücüne dönüşümü Avrupa'nın çoğu ülkesinden en az birkaç yüz yıl öncesinde gerçekleşmiştir¹⁵ ve bundan dolayı İngiltere diğer ülkelerin takip edeceği ekonomik yolu açan ilk Avrupa ülkesidir¹⁶ çünkü kapitalist üretim tarzının temel unsurlarından biri olan 'mülksüz günlük çalışan' emek gücü İngiltere'de 16.yy'dan itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır.¹⁷

İngiliz İmparatorluğu'nun hâkimiyetindeki koloni bölgelerinden gelen hammaddeye bağımlı ekonomik yapı kraliyetin kapitalist ilişkileri eline alan aristokrasi karşısındaki nispeten zayıf konumu (ağır merkezî devlet müdahalesinin olmaması) kapitalist ilişkilerin Kıta Avrupa'sından daha önce gelişmesine zemin hazırlamıştır. İngiltere fiilî olarak Hindistan merkezli resmî bir imparatorluk ile Latin Amerika merkezli (Kraliyet donanması tarafından güvenliği sağlanan) resmî olmayan bir imparatorluğun birleşimini ifade etmektedir. İngiliz imparatorluğu 19.yy sonlarına gelindiğinde dünyanın dörtte biri nüfusunu tahakkümü altına almış (800 milyon kişi) devasa bir ekonomik-siyasal organizasyonu ifade etmektedir.¹⁸

Yazımızın temel konusu olan İngiliz göçmen politikalarının özgün bir yönü olup olmadığı İngiliz siyasal yaşantısının imparatorluk bağlantılarının ve toplumsal-kültürel-hukuki yapısının ve hatta coğrafi özelliklerinin özgün bir yönü olup olmaması ile doğrudan ilgilidir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere'ye gelen göçmen nüfusun demografik dağılımına bakıldığında bu ilişki daha net bir şekilde ortaya çıkacaktır. Savaş sonrasında İngiltere'nin işgücü ihtiyacı öncelikli olarak İrlanda ve Avrupa'dan karşılanmaya çalışılsa da imparatorluğun en büyük insan kaynağını oluşturan Hindistan'dan gelenler sonraki yıllarda İngiltere'de bulunan azınlık nüfusun en kalabalık kesimini oluşturmuşlardır. 2021 nüfus sayımı verilerine göre¹⁹ toplam İngiltere nüfusunun yüzde 10'a yakın kesimini Asyalı etnik gruba mensup İngiliz vatandaşları oluşturmaktadır. Asya kökenli İngiliz vatandaşlarının başında ise şüphesiz Hindistanlılar gelmektedir. İngiliz göçmen politikalarını incelemek aslında İngiltere'ye imparatorluk ilişkileri çerçevesinde 'yasal' haklarını kullanarak gelen 'göçmenler' ile ilgili kanuni düzenlemeleri incelemek anlamına gelmektedir.

Bu makalenin konusunu oluşturan İngiliz göçmen politikalarının istisnaiği hususu, İngiltere'nin toplumsal-kültürel-hukuki anlamda sergilediği 'özgün' karakterden bağımsız değildir. Makalede incelenecek olan 1948 ve 1981 Vatandaşlık Kanunları üzerine veriler İngiliz hükümetinin resmî kaynaklarında²⁰ ulaşılabilir olmalarına karşın ağırlıklı olarak tarihsel veriler

¹³ İngiltere'de 16.yy'da başlayan dönüşümler 17.yy'da art arda yaşanan iç savaş ve darbe girişimleri ile devam eder. Ülkede daha sonraki yıllarda partileşmeye gidecek olan bölünmeler de bu dönemde yaşanacaktır. En temel ayırım da şu iki kesim arasında yaşanır; kurulu düzenin kralın otoritesine (monarşi) bağlı kalmasını savunan muhafazakâr kesim Toryler; parlamento aracılığıyla yönetimde olmak isteyen ve kralın yetkilerini kısıtlamak isteyen kesim Whigler. Whigler tarihteki ilk İngiliz siyasal partisi olarak da kabul edilir. Whig kelimesi esasen İskoç Presbiteryen isyancıları nitelemek için kullanılan bir ifadedir, temel karakteristikleri ise Katolik karşıtı olmalarıdır. Whiglere tepki olarak Toryler denilen grup ortaya çıkar; kelimenin kökeninde İngiliz yerleşimcilerin topraklarına el koyup yerlerinden ettiği İrlandalı köylülerin bu yerleşimcileri nitelemek için kullandığı eşkıya, gaspçı, haydut anlamına gelen İrlanda dilinde 'toraidhe' sözcüğü vardır. Toryler İngiltere Kilise'sini ve Kralı destekleyen muhafazakâr gruptur.

Jeremy Black, *İngiltere Tarihi*, Doğubatu, İstanbul 2020, s. 273-274.

¹⁴ Leslie Lipson, "The Two-Party System in British Politics", *The American Political Science Review*, C. 47, S.2, 1953, s. 355.

¹⁵ Alan Macfarlane, *İngiliz Bireyselciliğinin Kökenleri*, VakıfBank, İstanbul 2021, s.75.

¹⁶ Macfarlane, *İngiliz Bireyselciliği...*, s.81.

¹⁷ Macfarlane, *İngiliz Bireyselciliği...*, s.85.

¹⁸ Christian Joppke, *Immigration and the Nation-State: The United States, Germany, and Great Britain*, Oxford University Press, Oxford 1999, s.101.

¹⁹ Office for National İstatistikse (<https://www.ons.gov.uk/census>).

²⁰ <https://www.gov.uk/government/publications/historical-background-information-on-nationality/historical-background-information-on-nationality-accessible#:~:text=1949%20to%201982,The%20British%20Nationality%20Act%201948,the%20UK%20and%20the%20Colonies>.

çeşitli makale ve kitaplardan alınarak belirli bir bağlam çerçevesinde ele alınmıştır. Söz konusu bağlam yukarıda zikredilen İngiltere'nin 'özgün' bir modernleşme deneyimi tecrübesi olup olmadığıdır.

İngiliz Adaları ve Göç

İngiltere adalarına göçün tarihini 5. ve 6. yüzyıllarda Avrupa'dan gelen Cermen halklar ile başlatmak mümkündür. 16.yy'da bazı Reformasyon karşıtlarının, 17. ve 18.yy'larda ise Fransız Protestanların İngiltere'ye göç ettiği bilinmektedir.²¹ Savaş öncesi dönemde İngiltere'ye olan göçmen hareketliliğinin temel olarak iki sebebinden bahsedilebilir: Öncelikle İngiltere endüstriyel bir ekonomiye sahiptir. İngiltere'de işgücü ihtiyacı Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olarak doğmuştur. Bir diğer önemli husus 1948 yılına kadar İngiltere'de herhangi bir 'resmî vatandaşlık' tanımının olmamasının İngiliz adalarına göçmen hareketliliğini kolaylaştırmasıdır. Savaş öncesi dönemde İngiliz siyasetçilerin İmparatorluk coğrafyasından gelen değil o bölgeye giden göçmenlerle ilgili gündemleri daha ön planda olmuştur. İmparatorluk iskân kanunları bu hareketliliği hem ekonomik bakımdan teşvik etmiş hem de organizasyonunu sağlamıştır. Bu organizasyon İngiltere'nin dünya siyasetindeki konumunu muhafaza etmek için elzem olarak değerlendirilmiştir:

"Birçok koloni vatandaşı İkinci Dünya Savaşı esnasında ticari gemilerin güvenliği, mühimmat üretim tesisleri ve muharip unsurların görevlerine devam edebilmesi gibi askeri servislerde görevlendirilmiştir."²²

İngiltere'de siyasal, ekonomik ve toplumsal gelişmelerin Avrupa Kıtası ve özellikle Fransa ile karşılaştırıldığında farklı bir seyir izlediği söylenebilir. Söz konusu farklılık Birleşik Krallık'a İkinci Dünya Savaşı²³ sonrasında gelen göçmenler ve ilgili kanuni düzenlemelerde de gözlemlenebilir. Savaş sonrası dünya genelinde nüfus hareketliliklerinin artması söz konusu zaman diliminin göçler çağı olarak adlandırılmasına sebep olmuştur.²⁴ Birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi bu dönemde İngiltere'ye gelen göçmenlerin sayısında da artış yaşanmıştır. Göçmen sayısının artması şüphesiz savaş sonrası ülkelerin ekonomik ihtiyaçları ile doğrudan ilintilidir. İngiltere örneğinde de bu ihtiyaç göçmen hareketliliğinde etkili olmuştur. Ancak İngiltere işgücü açığını öncelikle Avrupa'dan karşılama çabası içerisinde olmuştur.

Birleşik Krallık'ta göçmen politikaları savaş sonrası dönemden itibaren öncelikli olarak dış göçün kısıtlanması olarak ortaya çıkmış; aynı zamanda ülke içerisinde bulunan göçmenlere yönelik bir dizi entegrasyon politikasını da barındırır. Ve bu ikili yaklaşım ülkenin önde gelen iki siyasi kutbu olan muhafazakârlar ve sosyal demokratların (İşçi Partisi), üzerinde mutabakat sağladığı bir durumdur.²⁵ Bu mutabakat ile ortaya çıkan göçmen politikalarına değinmek hem entegrasyon sürecini anlamak hem de ülkede nasıl bir göçmen algısının oluştuğunu görmek için faydalı olacaktır. Bu çalışma kapsamında İngiltere'de savaş sonrası göçmen politikasının şekillenmesi ve İngiliz siyasetinin göç meselesine yaklaşımı iki aşama merkeze alınarak incelenecektir: 1-) Açık sınır politikası 1948-1962. 2-) İngiliz çokkültür(cü)lüğünün doğuşu ve 'dışlama' 1962-1981. Her iki dönemde de tartışmanın temel odağı ilki 1948 yılında ikincisi 1981 yılında çıkarılan İngiliz vatandaşlık kanunlarıdır.

İmparatorluk Vatandaşları 1948 – 1962

1948 İngiliz Vatandaşlık Kanunu'nu açıklamadan önce İngiliz göçmen politikasında çokça karşımıza çıkan Milletler Topluluğu (*Commonwealth*) kavramını incelemek gerekir. Kavram günümüzde İngiliz Milletler Topluluğu olarak anlaşılrsa da 17.yy'da Oliver Cromwell'in

²¹ Panikos Panayi, *The impact of immigration: A Documentary History of the Effects and Experiences of Immigrants in Britain Since 1945*, Manchester University Press, Manchester 1999, s. 2-3.

²² D. W. Dean, "Coping With Colonial Immigration, The Cold War and Colonial Policy: The labour Government and Black Communities in Great Britain 1945-51", *Immigrants & Minorities*, C.6, S.3, 1987, s. 309.

²³ Yazının devamında savaş olarak adlandırılacaktır.

²⁴ Castles vd., *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Bloomsbury, London 2020, s.4-5.

²⁵ Füsün Üstel, *Kültür Politikasına Giriş: Kavramlar, Modeller, Tartışmalar*, İletişim, İstanbul 2021, s. 239.

devlet başkanlığı sırasında ortak iyi ve kamusal yarar etrafında örgütlenmiş bir politik birliği nitelikle kullanılmıştır. Bu dönemde İngiltere’de iç savaş sonucu I. Charles’ın yargılanması ve idamı sonrasında (*Commonwealth’in kurulması - I. Charles’ın yargılanması için yüksek adalet divanının tesisi*) Commonwealth adıyla bir Cumhuriyet ilan edilir²⁶. Kavram ayrıca Thomas Hobbes tarafından *Behemoth ya da İngiltere İç Savaşı’nın İç Yüzü* adlı eserinde çokça kullanılır. Hobbes commonwealth terimini genel olarak örgütlenmiş toplum, yani devlet anlamında kullanmıştır. Kavramın bu anlamı ile kullanımı Giorgio Agamben’in *İstisna Hali* başlıklı eserinde de karşımıza çıkar; Agamben kavramı ulus devleti karşılamak için kullanmıştır.²⁷

Commonwealth kavramı Latince *res publica* teriminin tam çevirisidir ve kamusal işler, kamusal olan şeklinde Türkçeye çevrilebilir²⁸. İngiliz İç Savaşı özelinde bu terim, 1649 yılında Lordlar Kamarasının ve monarşinin lağvedilip bir Devlet Konseyi kurulmasından sonra İngiltere için kullanılmıştır. 1653 yılında Oliver Cromwell, *Lord Protector of the Commonwealth* (Devlet Başkanı) ilan edilmiş ve onun yönetim dönemine ise *Protectorate ya da Commonwealth* adı verilmiştir. Kavram ayrıca Shakespeare’in 1611 tarihli Fırtına (*The Tempest*) adlı eserinde ülke-memleket anlamlarında da kullanılmıştır.²⁹

Commonwealth kavramının İngiliz İmparatorluğu içerisinde hususi bir kullanımı söz konusudur. 1931 Westminster Kanunu ile statüleri netliğe kavuşan Milletler Topluluğu ülkelerinden 1945 öncesi dönemde Dominion ülke statüsünde olanlara, ki bunlar Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda’dır, Eski Milletler Topluluğu (Old Commonwealth), ülkeleri, bu ülkelerin haricinde olanlara ise Yeni Milletler Topluluğu (*New Commonwealth*) ülkeleri, ki bunlar beyaz olmayan sömürge bölgelerini ifade eder (Karayipler, Afrika ve Asya’daki sömürgeler), adlandırması yapılmıştır.³⁰ Bahsi geçen Dominion statüsü Türkçeye bağlı-yönetilen bölge şeklinde çevrilebilir. 1939 öncesinde İngiliz Milletler Topluluğu içerisinde bulunan ancak özerk bazı hakları olan ülkelere verilen addır. 19.yy sonu itibarıyla Dominion statüsünde olan ülkeler Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Afrika, İrlanda (Eire) ve Newfoundland adasıdır.³¹ Yukarıda zikredildiği üzere bu ülkeler daha sonra Eski Milletler Topluluğu üyesi ülkeler şeklinde adlandırılacaktır.

Göçmen ‘Vatandaş’

“Göç, 1950’de diğer Karayiplilerle birlikte İngiltere’ye yelken açtığımda ne yaptığımı tanımlamak için kullanacağım bir kelime değildi. Biz sadece, çocukluk bilincimizde tarihi önemi olan bir miras ve hoşgörü yeri olarak resmedilmiş bir İngiltere’ye gideceğimizi düşünüyorduk. Ne miras iddiasından ne de karşılama beklentisinden ciddi bir şekilde şüphe duyulmaması o dönemki masumiyetimizi gösteriyordu. İngiltere bizim için ayrıldığımız adalarda olduğu gibi sınıfları ve çıkar çatışmaları olan bir ülke değildi. Kökeni zamanın başlangıcı kadar eski olan bir sorumluluğun adıydı. Bugün kendi içgüdülerimize bu kadar yabancı bir ülkenin Ana Vatan olarak anılma mucizesini nasıl başardığımızı düşünmek beni ürpertiyor. İncelikli ve titiz bir şekilde düşünülmüş rekabete dayalı görgü kurallarıyla bizi kendi diline ve kurumlarına öğrenci yapmış, bizi aynı dinde vaftiz etmiş, çocukları aynı kriket oyununda eğitmişti. İmparatorluk kirli/kötü bir kelime değildi ve bizim emperyalist dediğimiz tahakküm biçimleriyle çok az ilgisi var gibi görünüyordu.”³²

Karayipli roman yazarı George Lamming’e ait bu ifadeler İmparatorluk topraklarından İngiliz adalarına savaş sonrasında göç eden kişilerin algısını gösterir niteliktedir. Şüphesiz bu pasaj tüm göçmenlerin düşüncelerine teşmil edilemez ancak İngiltere’nin gelen göçmenlerin algısında nasıl bir yeri olduğu ve İngiliz göç tecrübesinin farklı durumunu ifade etmede önemli bir tanıklık oluşturmaktadır.

²⁶ Black, *İngiltere Tarihi*, s. 256.

²⁷ Agamben, *İstisna Hali*, s.29.

²⁸ Greenfeld, *Milliyetçilik*, s. 68.

²⁹ Akşit Göktürk, *Ada*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012, s. 35.

³⁰ Joanna Fomina, “Immigration Policy Debates and their Significance for Multiculturalism in Britain.” *Polish Sociological Review*, N.169, 2010, s. 64.

³¹ Black, *İngiltere Tarihi*, s.356-357.

³² Çevirisini verdiğim ifadeler Geroge Lamming’nin Guardian gazetesinde yazdığı bir makaleden alıntıdır. Yazının tamamına şu adresten ulaşılabilir: <https://www.theguardian.com/books/2002/oct/24/artsfeatures.poetry>.

Savaş sonrasında imparatorluk bölgelerinden İngiltere'ye gelen göçmenler öncelikle kendi ülkelerindeki kötü ekonomik koşullardan ve sömürge yönetimlerinden kaçmaktaydılar³³; ekonomik, sosyal ve idari olarak 'refah' içerisinde yaşamak istiyorlardı. Savaş sonrası İmparatorluk coğrafyasından İngiliz adalarına göçmen hareketliliği ilk kez Jamaikalı 492 göçmenin 1948 yılından Londra'ya gelmesi ile başlamıştır.³⁴ Yaklaşık 20 yıl içerisinde başta Hindistan ve Pakistan olmak üzere Afrika'nın birçok ülkesinden ve diğer İmparatorluk coğrafyalarından yüzbinlerce kişi İngiltere'ye göç etmiştir.³⁵ Sadece 1961 yılında Yeni Milletler Topluluğu ülkelerinden 100.000'den fazla göçmen İngiltere'ye gelmiş ve toplam sayı 1956 yılından itibaren gelenlerle birlikte 500.000'e ulaşmıştır.³⁶ İmparatorluk coğrafyalarından gelen göçmenlerin İngiltere'de yaşamaya başlaması gündelik hayatın birçok yönünü etkilemiş; mutfak kültürü dahil olmak üzere, giyim tarzı, spor anlayışı gibi toplumsal alanlara göçmenler dahil olmuş ve büyük bir çeşitliliğin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.³⁷

İngiltere'de göçmen politikasının incelenmesi ülkede düzenlenen vatandaşlık kanunlarının incelenmesini gerektirmektedir. Çünkü bir ülkedeki vatandaşlık kanununun çerçevesi 'öteki'nin de sınırlarını belirtmektedir. Kanuni düzenlemeler ülkelerin siyasi, toplumsal, ekonomik yapılarının bir yansıması olarak kabul edilebilir. Nitekim İngiltere'de 20.yy başlarından itibaren siyaset kurumunun öncelikli ilgi alanlarından biri göç meselesi olmuştur. İmparatorluk coğrafyası ile ilişkilerini sürdürme yönünde çaba gösteren İngiliz siyasi seçkinleri bu doğrultuda birçok adım atmış; bu yöndeki en somut gelişme ise 1926 yılında İmparatorluk Konferansı'nda ilan edilen Balfour Beyannamesi ile oluşturulan İngiliz Milletler Topluluğu olmuştur. 1926 yılında düzenlenen konferans ile ayrıca bu sömürgeler İngiliz İmparatorluğu içerisinde özerk, eşit, birbirleri üzerinde iç ve dış ilişkilerinde herhangi bir hiyerarşik bağ içerisinde olmayan İngiliz Kraliyeti'ne bağlı topluluklar olarak ilan edilmiştir.³⁸ Commonwealth anlayışı İngiltere'nin koloniler üzerinde sürdürmek istediği egemenliğin bir yansımasıdır. 1907 öncesi dönemde Koloni Konferansları olarak adlandırılan toplantılar ilki 1917 yılında yapılan İmparatorluk Konferansları olarak devam etmiş; 1926, 1930 yıllarında yapılan İmparatorluk konferansların görüşmeleri 1931 Westminster Kanunu ile resmileşir, bu kanun ile Dominion ülkelere iç ve dış işlerinde İngiliz Parlamentosu müdahalesi olmadan tam kontrol hakkı verilir.³⁹

İngiltere'nin sömürge coğrafyaları üzerinde egemenliğini sürdürme çabasının bir diğer göstergesi ülkede ilk kez 1948 yılında çıkarılan İngiliz Vatandaşlık Kanunu'dur (*British Nationality Act*). Söz konusu düzenleme ile imparatorluğun tüm unsurları İngiltere'de yaşama ve çalışma hakkına sahip kraliyetin eşit tebaası hâline gelmiştir. İmparatorluk konferansları ile 'Dominion' ülkeler kendi vatandaşlık kanunlarını çıkarmada serbest bırakılsa da Birleşik Krallık ana vatan ülke olma statüsünü korumak istemiştir.⁴⁰

1948 Vatandaşlık Kanunu kralın tebaası statüsünü kaldırarak, İngiliz vatandaşlığı temelinde bir tanımlama getirmiştir. Kanunla tüm vatandaşların İngiliz adalarında ikamet, sosyal, siyasi ve ekonomik haklardan yararlanmaları mümkün olmuştur. Dönemin İngiliz siyasetçileri doğrudan İngiliz tebaasına yönelik bir kısıtlamanın yapılmaması gerektiğini düşünüyorlardı. Böyle bir kısıtlama İngiltere'nin muhafaza etmeye çalıştığı ana vatan (*mother country*) imajını zedeleyebileceği gibi aynı zamanda ekonomik daralmanın yaşandığı savaş sonrası dönemde, İngiltere'nin imparatorluk coğrafyası ile sürdürmek istedikleri (ekonomik, siyasi) ilişkilere de zarar verecekti.⁴¹

³³ Dean, *Coping With...*, s.307.

³⁴ Kathleen Paul, "The politics of Citizenship in Post-War Britain", *Contemporary Record*, C.6, s.3, 1992, s.457.

³⁵ Panayi, *The Impact...*, s.5-8.

³⁶ Joppke, *Immigration...*, s.107.

³⁷ Panayi, *The Impact...*, s.11.

³⁸ Steven Baral, "British Commonwealth: The Setting Sun" *Harvard International Review*, C.3, S.5, 1981, s.14-15 ve W. David McIntyre, *A Guide to the Contemporary Commonwealth*, Palgrave, New York 2001, s.12.

³⁹ Krishan Kumar, *Visions of Empire: How Five Imperial Regimes Shaped the World*, Princeton University Press, New Jersey 2017, s.370.

⁴⁰ Kumar, *Visions of Empire...*, s. 383.

⁴¹ Randall Hansen, "The Politics of Citizenship in 1940s Britain: The British Nationality Act", *Twentieth Century British History*, C.10, S.1, 1999, s. 68-69.

1948 Kanunu ile İngiliz İmparatorluğu tebaa sistemindeki birliğin muhafazası amaçlanıyordu. 1948 Kanunu sadece bir yıl önce çıkarılan Kanada Vatandaşlık Kanunu'na doğrudan bir cevap niteliği taşımakla birlikte dönemin İngiliz politika yapımcılarının gündemlerini gösterir niteliktedir: Asıl mesele hâlâ zayıflamakta olsa da imparatorluk ilişkilerini sürdürülebilir bir zemine yerleştirme çabasıdır. Kanada Vatandaşlık Kanunu ile tüm Kanadalı vatandaşların aynı zamanda İngiliz tebaası statüsünde olacağı ifade edilir. Bu yaklaşım kimin İngiliz tebaası sayılabileceği hususunda bir iktidar savaşını da ifade eder. Karar verici, ad koyan, tek mercii artık İngiliz Parlamentosu değildir.⁴² Tebaa olmak iki boyutlu bir statüyü ifade eder; tabiiyet doğrudan krala yöneliktir ve tebaaya verilen özgürlükler, haklar ve ayrıcalıkların tasarrufu bu statüye sahip olan kişinin inisiyatifindedir. Bu haklar egemene, hükümdara rağmen, sahip olunan haklar değildir; onun himayesinde elde edilen haklardır. Vatandaş ile tebaanın temel farkı burada ortaya çıkar; vatandaş bir topluluk içerisinde kendisine verili olan haklara sahip olarak, egemenin dışında söz konusu topluluğun üyesidir. Her şeyi egemenin yönetim alanı içerisinde değerlendiren bu yaklaşım feodal dönem toplumsal ilişki kalıplarının bir yansımasıdır ve İngiliz İmparatorluğu'nda cari olan vatandaşlık tabiiyet ilişkisi içerisinde uygulanmıştır.⁴³

Kanada Vatandaşlık Kanunu, Kanada vatandaşlarının İngiliz İmparatorluğu coğrafyası içerisindeki topraklarda İngiliz tebaası olduğunu ilan eder. Ancak düzenlemenin kritik noktası bu vatandaşlık ve daha da önemlisi tebaa olma durumunu Kanada kanunlarına dayandırmasıdır. Kraliyet ve tebaa arasındaki ilişki imparatorluk tarihinde ilk kez ara bir yönetime (Kanada kanunlarına) ve forma (Kanada vatandaşlığına) bağlanıyordu. Kanada'nın bu vatandaşlık kanununun İngiliz siyasi seçkinlerince İmparatorluk tebaasının ve tüm Milletler Topluluğu anlayışına büyük bir darbe olarak algılandı. Kanada vatandaşlık kanununun üç boyutlu sonuçları oldu: Vatandaşlık İngiliz imparatorluğu tabiiyetine referans olmadan tanımlandığı için, bireyler Kanada içerisinde imparatorluk tebaası sayılabilecek (Kanada Kanunu'nun belirlediği şekilde) ancak imparatorluğun diğer coğrafyalarında bu geçerli olmayabilirdi. Eğer Kanada belirli bir grup kadını vatandaş olarak tanıyacak olursa eski sistem tebaa uygulamasına göre bu kadınlar İngiliz İmparatorluğu içerisinde tebaa sayılmayabilir ancak Kanada toprakları içerisinde Kanada Vatandaşlık Kanunu gereği hem vatandaş hem de imparatorluk tebaası olabilecekti; tezat bir durum ortaya çıkabilirdi. Bu durumun tek çözümü İngiliz siyasilerin tüm Kanada vatandaşlarının İngiliz tebaası olduğu yönünde bir kanuni düzenleme yapmaları ile mümkün olabilirdi. Ancak hem söz konusu dönemde cari olarak böyle bir düzenleme söz konusu değildi hem de bu durum İngiltere'nin diğer Milletler Topluluğu üyesi olsalar da özerk ülkeler üzerinde kimin onların vatandaşı olup olamayacağına karar verebileceği anlamını taşıyordu ki Kanada'nın esas karşı çıktığı husus bu idi. Kanada'nın bu kararı ile (diğer Eski Milletler Topluluğu üyesi ülkeler de bu şekilde tavır alabilirdi) İngiliz Kraliyetine tabii olmadan da Kanada vatandaşı olunabilecek ve hatta Birleşik Krallık'ta yaşanabilecekti: Kanada "Pandora'nın kutusunu açmıştı."⁴⁴

İngiliz göçmen kanunlarını temelden etkileyen 1948 Vatandaşlık Kanunu vatandaşlık alanında 6 kategori belirlemiştir:⁴⁵

1. Birleşik Krallık ve Koloni vatandaşlığı: Britanya ve bağımsız olmayan ülkeler için.
2. Bağımsız Milletler Topluluğu üyesi ülke vatandaşlığı.
3. İrlanda'daki İngiliz tebaası. (İrlanda aslında 1948 düzenlemesine dahil değildi ancak söz konusu Vatandaşlık Kanunu'na göre yabancı olarak değerlendirilmediler. Herhangi bir İrlandalı İngiliz hükümetine yazılı bir başvuru yapması hâlinde İngiliz tebaası statüsünü kolaylıkla elde edebiliyordu)

⁴² Kimin İngiliz tebaası olacağı meselesi İngiltere'de 17.yy'da görülen bir davaya dayanır. 1608 yılında İskoçların İngiliz toprakları üzerinde mülkiyet hakkı ile ilgili İskoç bir gencin (Robert Calvin) davasını gören mahkemenin kararına göre Calvin yabancı olarak görülmez; Kral James himayesindeki topraklarda doğan herkes İngiliz tebaası olarak değerlendirilir.

Hansen, *The Politics*, s.70.

⁴³ William Henry Hadow, *Citizenship*, The Clarendon Press, Oxford 1923.

⁴⁴ Hansen, *The Politics*, s.74.

⁴⁵ Hansen, *The Politics*, s.78.

4. Vatandaşlığı olmayan İngiliz tebaası: Herhangi bir vatandaşlık kanunu olmayan Bağımlı ülkeler bu kategoride idi.
5. Britanya Korumasındaki Kişiler.⁴⁶
6. Yabancılar: Yukarıdaki 1-5 maddelerine dahil olmayan herkes yabancı olarak nitelendirilmiştir.

İlk kategori Birleşik Krallık ve Koloni Vatandaşları'dır (*Citizens of the United Kingdom and Colonies - CUKC*). Bu vatandaşlık kategorisi resmî olarak İngiliz yönetimi tarafından verilmiştir. Diğer kategori ise Bağımsız Milletler Topluluğu Ülke Vatandaşları (*Citizens of Independent Commonwealth Countries - CICC*s). İkinci kategori vatandaşlık ise koloni yönetimlerinde verilmiştir. 1948 Vatandaşlık Kanunu hem Birleşik Krallık'ta bulunan hem de kolonilerdeki 'İngiliz vatandaşlarına' İngiltere topraklarında yaşama ve ekonomik faaliyette bulunma üzerine eşit haklar verecektir.⁴⁷ Söz konusu vatandaşlık kanunu sömürge bölgelerinden gelen göçmenlerin İngiltere'de ikamet edebilmelerinin yasal zeminini oluşturmaktadır. Kanun İngiliz İmparatorluğu coğrafyası içerisinde bulunan 800.000.000 kişiye İngiltere'ye göç etme ve yerleşme hakkı tanıyacaktır.⁴⁸

Bir ülkenin göçmen politikası, öncelikle üzerine inşa edilecek bir vatandaşlık anlayışını gerekli kılar. İngiltere örneğinde göçmen, vatandaş, yabancı gibi kavramlardaki belirsizliğin temel sebebi 1948 Vatandaşlık Kanunu'nun kapsayıcılığıdır. Bu kapsayıcılığın arkasındaki motivasyonlardan biri İngiltere'nin İmparatorluk coğrafyası içerisinde konumunu güçlendirmek ve koloniler için anavatan ülke olma statüsünü sürdürme isteği olmuştur.⁴⁹ İngiliz göçmen politikasının özgün olarak değerlendirilebilecek yanlarından biri İngiltere'ye savaş sonrasında gelen göçmenlerin yabancı bir ülkenin vatandaşı olarak değil, İmparatorluk tebaası statüsü ile yani İngiliz vatandaşı ve eşit haklara sahip olarak gelmeleri durumudur. Bununla ilgili olarak İngiliz vatandaşlık kanununu etkileyen faktörlerden bir diğeri bir Roma İmparatorluğu uygulaması olan *Civis Romanus sum* (Ben bir Roma vatandaşıyım) anlayışının *Civis Britannicus sum*⁵⁰ (Ben bir İngiliz vatandaşıyım, Lat.) anlayışı olarak algılanması ve uygulanmasıdır. Bu anlayış ile İmparatorluk vatandaşı ve tebaası olan kişilere İmparatorluk toprakları içerisinde özgür ve güvenli bir seyahat hakkı tanınmak istenir.⁵¹

⁴⁶ British Protected Persons (BPP): Bu kategori tarihsel olarak 1948 vatandaşlık düzenlemesi ile ortaya çıkmaz. Protector (Koruyucu, Hami) kavramı resmi düzeyde ilk kez 17.yy'da Kral I. Charles'ın idamından sonra yönetimi devralan Oliver Cromwell'e verilmiştir, tam unvanı: Lord Protector of Commonwealth of England (İngiliz Devleti'nin Koruyucu Lordu). İngiliz imparatorluğu içerisinde bir tabiiyet statüsü olarak kullanılması ise 19.yy ortalarından sonra gerçekleşir. 1880'lerde oluşturulan bu statü ile doğrudan Kraliyet topraklarında olmayan ancak imparatorluğun bünyesi altında bulunan bölgeler 'Protectorate' ya da 'Protected States' şeklinde adlandırılmışlardır. Bu bölgelerde doğan kişiler 1948 düzenlemesi ile vatandaş veya tebaa sayılırsalar da uygulamada Kraliyet İmtiyazı ile vatandaş muamelesi görmüşler ve takip eden yıllarda vatandaşlığı elde etmeleri kolaylaştırılmıştır. Bkz:

(<https://www.britannica.com/topic/Protectorate-English-government>;
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/258238/pandpst_ates.pdf.)

⁴⁷ Fomina, *Immigration Policy Debates...*, s. 63.

⁴⁸ Joppke, *Immigration...*, s. 101.

⁴⁹ Richard T. Ashcroft ve Mark Bevir, "British Multiculturalism After Empire: Immigration, Nationality, and Citizenship", iç. *Multiculturalism in the British Commonwealth: Comparative Perspectives on Theory and Practice*, University of California Press, California 2019, s.27-28.

⁵⁰ *Civis Britannicus Sum* kavramı ilk kez 19.yy'da İngiltere'de başbakanlık yapmış ve ülkenin dış politikasını belirlemede etkin olmuş Lord Palmerson tarafından 1850 yılında kullanılmıştır. Yunanistan'da ikamet eden bir dönem Portekiz başkonsolosluğu yapmış, Portekiz kökenli Yahudi bir İngiliz olan David Pacifico'nun evinin yağmalanması üzerine İngiltere'den yardım istemesi ile Palmerson Akdeniz filosunu Atina limanına yönlendirmiş ve şu şekilde açıklama yapmıştır: "Eski günlerde nasıl bir Roma vatandaşı '*Civis Romanus Sum*' (Ben bir Roma vatandaşıyım) diyerek bir saygısızlık görmekten kurtuluyorsa, nerede olursa olsun bir İngiliz vatandaşı da İngiltere'nin dikkatli ve güçlü korumasının, kendisini adaletsizliklere karşı sürekli koruyacağından emin olacaktır. Geoffrey Wawro, *Warfare and Society in Europe, 1792-1914*, Routledge, London 1999, s.37-38.

Dolphus Whitten, "The Don Pacifico Affair", *The Historian*, C.48, S.2, 1986, s.256.

⁵¹ James Hampshire, "Citizenship and Belonging: The Development of UK Immigration Policy", iç. *Citizenship and Belonging: Immigration and the Politics of Demographic Governance in Postwar Britain*, Palgrave Macmillan, London 2005, s. 20-23.

1948 Vatandaşlık Kanunu İngiltere'nin sömürge coğrafyaları ile ilişkisini sürdürmesini kolaylaştıran bir düzenlemeydi ve Hansen'e göre⁵² söz konusu kanuni düzenlemenin hiçbir aşamasında İngiliz siyasetçileri büyük sayıda insan topluluklarının elde ettikleri bu hakları fiili olarak uygulayabileceklerini düşünmemişlerdir. Ancak rakamlar bu durumun tersini ifade göstermiştir; 1945 yılında İngiltere'de beyaz olmayanların sayısı 30,000 civarında iken; Haziran 1960 yılı rakamlarına göre İngiltere'de beyaz olmayanların sayısı (söz konusu dönem için bu kişiler Afro-Karayıpli, Batı Afrikalılar ve Güney Asyalılardır) 250,000 civarındaydı. Takip eden iki yıl içerisinde bu rakam iki katına çıkacaktı.⁵³ 1973'lere gelindiğinde ise bu rakam 1 milyonu geçmiş, 2001'de ise 5 milyona ulaşmıştı.⁵⁴

Çokkültürcülük ve Dışlama: Mutabakat (1962 – 1981)

1948 İngiliz Vatandaşlık Kanunu ile birlikte 'istisnai' bir İngiliz göçmen politikasının varlığını sorgulamadan evvel İngiliz göçmen politikasının oluşumunda önemli bir yeri olan *multicultural(ism)* kavramını incelemek gerekir. Kavram iki anlamda kullanılabilir ve muhtevaya sahiptir. Çokkültürlülük öncelikle bir toplumu betimleyen bir sıfat olarak kullanılır ve gündelik yaşantı içerisinde birden fazla kültürün varlığına işaret eder. Kavramın ikinci anlamı ise çokkültürcülük'tür. Bu kavramın imlediği farklılık kavramının ideolojik boyutudur. Bu boyut farklı kültürel toplulukların tanındığı ve bu toplulukların kurumsal yapıda temsiliyet hakkı elde ettiği bir sistemi ifade eder.⁵⁵ Kavramdaki bu ikili yönü Shorten şu şekilde ifade eder:

“Çokkültürlülük kaygan bir terimdir, çünkü hem tanımlayıcı olarak birden fazla kültürün varlığını ifade etmek için hem de normatif olarak siyasi toplulukların kültür ve kimlik farklılıklarıyla nasıl başa çıkması gerektiğine dair bir teoriye atıfta bulunmak için kullanılır.”⁵⁶

Çokkültür(cü)lük göç çalışmaları kapsamında değerlendirildiğinde ise azınlık gruplara toplumsal katılım, istihdam, dil öğrenme gibi hususlarda toplumsal uyumun artmasını hedefler, etnik ya da kültürel bir grubun kültürel olarak tanınma talebini karşılamak üzere uygulanan devlet politikalarını ifade eder.⁵⁷ İngiliz çokkültürcülüğünün en önemli yanlarından biri bu politikanın İngiliz siyasetçilerinin karşı karşıya kaldıkları göçmen 'sorunu' ile birlikte geliştirilen zorunlu bir durum olduğu gerçeğidir. İngiliz çokkültürcülüğü bir zorunluluk sonucu doğmuştur.⁵⁸ Dolayısıyla siyasal bir düşünce olarak kavramın ortaya çıkışındaki eşitlik, hoşgörü, özerklik temelli 'liberal' açıklamalar İngiliz göçmen politikasına bir cevap olarak üretilen çokkültürcülük siyaseti ile ilintili değildir.⁵⁹

Göçmenlere yönelik temel olarak ırksallaştırmama⁶⁰ politikasının merkeze alındığı İngiltere'de⁶¹ göçmenlerin entegrasyon süreçleri de liberal yaklaşımın dışında değerlendirilmelidir. Bunun yansımalarından bazıları İngiliz siyasi seçkinlerince gösterilen imparatorluk refleksi, anayasal bir zeminde belirlenmiş bir vatandaşlık anlayışının olmaması göçmenlerle olan ilişkide Kıta Avrupası ile karşılaştırıldığında farklı bir ilişki biçiminin geliştirilmesini mümkün kılmıştır. Daha önce bahsi geçen teamüle dayalı hukuk sistemi de çokkültürcü yaklaşımın dayanak noktalarını oluşturmuştur⁶². Bu yaklaşım gündelik hayat içerisinde Müslümanların dinî vecibelerini yerine getirmede, Sih'lerin kendi inançlarının

⁵² Randall Hansen, *Citizenship and Immigration in Post-War Britain: The Institutional Origins of a Multicultural Nation*. Oxford University Press, Oxford 1992, s. 87-88.

⁵³ Ian R. G. Spencer, *British Immigration Policy Since 1939: The Making of Multi-Racial Britain*, Routledge, London 1997, s. 118-119.

⁵⁴ Spencer, *British Immigration Policy...*, s. 146.

⁵⁵ Nedime Aslı Şirin Öner, “Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar”, iç. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s.141.

⁵⁶ Andrew Shorten, *Çokkültürlülük: Günümüzde Çeşitliliğin Siyasi Teorisi*, Lejand, İstanbul 2022, s.13.

⁵⁷ Gülay Uğur Göksel, *Göçmen Entegrasyonu ve Tanınma Teorisi: Adil Entegrasyon*, Pinhan, İstanbul 2019, s.19-20.

⁵⁸ Ashcroft ve Bevir, *British Multiculturalism After Empire*, s.38.

⁵⁹ Shorten, *Çokkültürlülük...*, s.37.

⁶⁰ Kavramın (*racial inexplicitness*) Türkçede doğrudan bir karşılığı olmadığı için ırksallaştırmama şeklinde kullanımı tercih edilmiştir. Entegrasyon süreçlerinde yapılan düzenleme ve kanunların özellikle belirli bir etnisiteye yönelik değil, tüm topluma yönelik yapıldığını ifade eder. Bu bir ön kabul olarak azınlıkların toplumun bir unsuru olduğunu da belirtir.

⁶¹ Joppke, *Immigration...*, s.235.

⁶² Joppke, *Immigration...*, s.233.

gerektirdiği şekilde giyinmeleri ve çalışmaları ve benzeri diğer hususlarda ‘çoğulcu’ politikaların geliştirilebilmesine imkân tanımıştır.

Daha önce belirtildiği gibi İngiliz göçmen politikası savaş sonrası dönemde iki aşamalı olarak seyredir. Öncelikli olan tavır dış göçün kısıtlanması girişimidir ancak 1948 Kanunu’nun tanıdığı geniş haklar bu süreci kısmi de olsa sekteye uğratmıştır; göçmen politikasının ikinci aşaması ülke içerisinde bulunan göçmenlere yönelik bir dizi entegrasyon politikasının geliştirilmesi sürecidir. Her iki siyasi partinin (Muhafazakâr ve İşçi Partisi) savaş sonrası dönemde mutabakat sağladığı hususlar; karma ekonomik model, istihdama katkı, sendikalar ile anlaşma, yüksek vergiler, siyasi olarak imparatorluğun geri çekilişi ve göçmen meselesi ile nasıl ilgilenileceği hususları idi. Muhafazakâr Partili Maliye Bakanı Rub Buttler ile İşçi Partili Hugh Gaitskell’in soy isimlerinin bileştirilmesinden türetilen kavram Butskellism 1945 sonrası uzlaşayı ifade etmektedir.⁶³

1962 İngiliz Milletler Topluluğu Göç Kanunu İngiliz göç politikasının oluşumunda çıkarılan en önemli ve belirleyici kanunlardan biridir. Bu kanun ile tarihte ilk kez İngiliz İmparatorluğu mensubu tebaanın anavatan ülkeye girişi kısıtlanmıştır.⁶⁴ Kanun Nisan 1962 yılında Kraliyet onayından geçerek yürürlüğe girmiştir. Kanun İngiltere ile güçlü bir bağı olanlar hariç bütün Milletler Topluluğu mensuplarını, İngiltere ve Koloni vatandaşları da dahil olmak üzere kısıtlamaya tabi tutar. İfade edilen İngiltere ile güçlü bağ ise şu şekilde belirlenir; İngiltere’de doğan veya sadece İngiliz hükûmetince verilen pasaport sahibi (koloni vatandaşı veya İngiltere vatandaşı olmak üzere) olanlar ve bu kişilerin aileleri ilgili kanunun kısıtlamalarından muaf tutulur. Kanun üzerinde İrlandalı göçmenler de göç kısıtlamasına tabi iken, pratikte bu kısıtlama İrlandalılara uygulanmaz. Kısıtlamalar çalışma izni ve ülkedeki ‘ihtiyaçlar’ merkeze alınarak belirlenir. Çalışma iznine sahip olanlar ülkeye girişlerinde bir engel ile karşılaşmazlar. Çalışma izinleri çeşitli kategorilere ayrılır: İngiltere’de bir işveren tarafından çalışma daveti almış kişiler veya belirli bir alanda İngiltere’nin faydasına olabilecek nitelikli işçilere kısıtlama uygulanmaz. Kanun İngiliz hükûmetine ülkeye girişlerinden 5 yıl kadar bir süre geçinceye kadar herhangi bir suça bulaşmış olanlar veya kamu sağlığını tehdit edebilecek bir hastalığı taşıdığı tespit edilenler için ülkeye giriş kısıtlaması ve sınır dışı etme hakkı da verecektir.⁶⁵ Düzenlemeye göre bir koloni yönetimi tarafından düzenlenen pasaport sahibi yani İngiliz vatandaşı olan kişiler doğrudan Birleşik Krallık tarafından düzenlenen pasaport sahibi kişilerden ayrı bir statüde sayılmaya ve Britanya’ya giriş kısıtlaması ile muhatap olmaya başlayacaktır. Artık Birleşik Krallık pasaportu sadece İngiliz yönetimi tarafından verildiğinde 1948’de verilen geniş hakları sağlayabilecektir. Kenya kolonisinde doğan bir Afrikalı, kendi yönetimince düzenlenen İngiliz pasaportuna sahip olsa da Britanya’ya giderken artık göç kontrolüne maruz kalacaktır.⁶⁶

Savaş sonrası İngiltere’ye gelen göçün hikâyesi aslında ‘İngiliz vatandaşlarının’ ana vatana gelme hikâyesi olarak değerlendirilir.⁶⁷ Bu yaklaşımdan dolayı İngiliz göçmen politikası İngiliz vatandaşlık kanunu düzenlemeleri ile doğrudan bağlantılıdır. İngiliz siyasetçiler 1962 yılından 1981’e kadar bir dizi ara düzenlemeler tasarlamış, göçmen politikasını dışa dönük olarak gelen göçmenlerin kısıtlanması, ülke içine yönelik olarak ise gelen göçmenlerin entegrasyon süreçlerine göre şekillendirmiştir. 1981 Vatandaşlık Kanunu ise 1948’deki vatandaşlık düzenlemesinden sonra sınırları çok keskin bir şekilde belirlenmiş bir vatandaşlık anlayışı tesis etmiştir.

1981 Vatandaşlık Kanunu 1948’de oluşturulan ‘İmparatorluk Vatandaşlığı’ anlayışının sonu anlamına gelecektir. 1981 yılında çıkarılan vatandaşlık kanunu üç tip vatandaşlık tanımı yapar: -İngiliz vatandaşı, İngiliz Bağımlı Bölgeler Vatandaşlığı, İngiliz Deniz-ötesi

⁶³ Daha fazla bilgi için Britannica Ansiklopedisine bakılabilir: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/Britain-since-1945#ref978017>.

⁶⁴ Hampshire, *Citizenship and Belonging...*, s. 25-26.

⁶⁵ Hampshire, *Citizenship and Belonging...*, s. 30-35.

⁶⁶ Ian Sanjay Patel, *We Are Here Because Your Were There: Immigration And The End Of Empire*. Verso, London 2021, s.90.

⁶⁷ Patel, *We Are Here...*, s. 17.

Vatandaşlığı.⁶⁸ Kanunda belirtilen İngiliz vatandaşlığı 1948 belirtilen Birleşik Krallık vatandaşlığı kategorisine karşılık olarak eklenmiştir. Getirilen en önemli yenilik ise tanımlanan üç kategoriden sadece birincisinin pratik uygulamada İngiltere vatandaşı olduğunun kabul edilmesidir. Kanuni olarak diğer kategoriler de vatandaş olarak adlandırılır ancak anavatan ülkede (İngiltere’de) yaşama hakları yoktur, ülkeye girişleri kısıtlanmıştır. 1981 Kanunu ayrıca doğuştan vatandaşlık hakkını (*jus soli*) kaldırarak, kan bağı ilkesi (*jus sanguinis*) anlayışını merkeze alır; bu değişiklik ile İngiltere topraklarında doğan bir kişi vatandaşlık elde edemez, vatandaşlık için aranan kriter kan bağı/yakın aile ilişkisidir. *Jus soli*, vatandaşlığın herhangi bir kan bağı (anne-babanın ilgili bölgede doğması) şartı aranmaksızın söz konusu kişiye doğumundan sonra verilmesi sistemidir. 1981 Vatandaşlık Kanunu’na kadar İngiltere’de bu sistem geçerli iken bu kanun ile *Jus sanguinis* sistemi gelir. Bu yaklaşım vatandaşlığı ancak kan bağı varsa mümkün kılacaktır.⁶⁹

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere’ye imparatorluk coğrafyasından gelen ilk göç hareketliliği Empire Windrush adlı geminin 1948 Haziran ayında Londra Tilbury limanına demir atmasıyla başlar. 492 Jamaikalı göçmeni taşıyan gemi ülkede çeşitli tartışmalara sebep olacaktır. Gelen Jamaikalı göçmenlere karşı İngiliz kabinesinin ilk tepkisi şu şekilde olacaktır.⁷⁰

“Özel kişiler kendi masraflarını karşılayarak seyahat etmişlerdir ve bundan dolayı herhangi bir müdahale söz konusu olamaz.”

Modern ulusal vatandaşlık anlayışı bir Fransız Devrimi ürünüdür.⁷¹ Ancak İngiltere’de çıkarılan vatandaşlık kanunları imparatorluk coğrafyası ile olan ilişkiler merkeze alınarak çıkarılmıştır. 1948 Vatandaşlık Kanunu’ndan 1981’e kadar çıkan göç kısıtlama yasaları İngiltere’nin İmparatorluk coğrafyası ile olan bağlarının azalması olarak okunabilir. Bu durum özellikle 1979 yılı sonrasında İngiltere başbakanı seçilen Muhafazakâr Parti lideri Margaret Thatcher ile birlikte öncelikli olarak söylem düzeyinde göçmen karşıtı bir dil kullanımı ile daha da artmış ve sosyal devlet anlayışına karşı çıkmıştır. Ancak vatandaşlık konusunda keskin sınırlar çizen 1981 Kanunu’ndan sonra bile İngiltere’nin dış politikasının belirlenmesinde imparatorluk anlayışının hâlâ etkileyici bir faktör olduğu görülebilir. 1982 Falkland Savaşı⁷² imparatorluk anlayışının sadece sembolik düzeyde değil dış politika belirleme düzeyinde de etkili olduğunu gösterir niteliktedir.⁷³

İngiltere’nin dış göçe yönelik kısıtlama tedbirlerini ülke içinde bir dizi entegrasyon politikası takip etmiştir. Gerek göçmen politikası gerekse ırk ilişkileri kanuni düzenlemeleri Fransa özelinde Avrupa Kıtası göçmen politikaları ile karşılaştırıldığında farklı bir yaklaşımda olduğu değerlendirilir. Uganda doğumlu Müslüman İngiliz aktivist Yasmin Alibhai-Brown bu durumu şu şekilde ifade eder:⁷⁴

“Avrupa’ya seyahat ettiğiniz zaman sizi koruyacak bir Irk İlişkileri Kanunu bulamazsınız, İngiliz azınlıklar için Avrupa’ya seyahat hep bir travma anlamına gelir”

⁶⁸ Hampshire, *Citizenship and Belonging...*, s. 40-43.

⁶⁹ James Brown Scott, “Nationality: Jus Soli or Jus Sanguinis”, *American Journal of International Law*, C.24, S.1, 1930, s.58-64.

⁷⁰ Kathleen Paul, “The politics of citizenship in Post-War Britain”, *Contemporary Record*, C.6, S.3, 1992, s. 457.

⁷¹ William Rogers Brubaker, “The French Revolution and the Invention of Citizenship”, *French Politics and Society*, C.7, S.3, 1989, s. 30-32.

⁷² 19.yy ortalarından beri İngiliz İmparatorluğu bağımlı bölgeleri arasında bulunan Güney Atlantik’teki Falkland Adaları üzerine Arjantin’in hak iddia etmesi İngiltere ile çatışmasına sebep olur. Başbakan Margaret Thatcher adanın İngiliz yönetiminde olması gerektiği ve adadaki kişilerin hâlâ İngiliz Kraliyeti’ne bağlı olan kişiler olduğunu söyleyecektir.—Her iki ülke de resmî olarak birbirine savaş ilan etmese de İngiltere savaş gemilerini Falkland Adalarına gönderir ve 10 hafta süren çatışmalar sonucu Arjantin teslim olur, savaşta 649 Arjantinli 255 İngiliz asker hayatını kaybeder ve adanın kontrolü İngiliz yönetimine bırakılır. Falkland Savaşı iç politikada Thatcher hükûmetine avantaj sağlar ve siyasi tavır olarak İngiliz hükûmetinin İmparatorluk coğrafyası ile olan, sınırlı da olsa, ilişkisini gösterir niteliktedir.

⁷³ Fomina, *Immigration Policy Debates...*, s.65-66.

⁷⁴ Fomina, *Immigration Policy Debates...*, s.80-85.

Fransa örneğine bakıldığında ise savaş sonrası dönemde koloni coğrafyalarından (özellikle Cezayirli olmak üzere) yoğun bir göç aldığı görülür. 1962 yılına gelindiğinde Fransa'da 350,000 ile 500,000 arası Cezayirli göçmenin ikamet ettiği belirtilmektedir. Fransa ve İngiltere entegrasyon politikalarındaki farkın temelinde daha önce bahsedildiği üzere Fransa Cumhuriyetçiliği ve İngiliz Çokkültürcülüğü⁷⁵ olarak adlandırılan ve temelde devlet-vatandaş ilişkilerine yaklaşımdaki farklılıklar zikredilmektedir. Fransız vatandaşları anayasa ile hakları korunmuş bireyler olarak değerlendirilirken İngiltere'de temel farklılık öncelikle yazılı bir anayasa olmamasıdır. Teamül hukukunun geçerli olduğu İngiltere'de vatandaşlık sistemi ise farklı renk, din, dil ve kültürlerin bir arada yaşamalarını merkeze alan bir yapıdadır.⁷⁶ Fark sadece vatandaşlık anlayışında değildir; Fransa savaş sonrası işgücü açığını kapatmak için hem Avrupa hem de sömürge coğrafyalarından işgücü alımı yoluna gider, ancak İngiltere işgücü açığını öncelikle Avrupalı işçiler ile gidermeye çalışmıştır. İngiltere'ye İmparatorluk coğrafyasından gelen göçmenlerin geliş sebebi veya gelmelerini mümkün kılan durum yukarıda da bahsedildiği gibi özellikle 1948 Vatandaşlık Kanunu'nun verdiği geniş haklardır. Bu kişilerin İngiltere'ye gelmelerini mümkün kılan 'İmparatorluk vatandaşı' statüsüne sahip olmalarıdır.

İngiliz siyasetlerinin imparatorluk coğrafyası ile olan ilişkileri sadece vatandaşlık ve göç ilişkisi kanuni düzenlemeleri ile olmamıştır. İngiliz İmparatorluğu bilindiği üzere bir sanayi imparatorluğudur. En fazla göçmen gelen ülke olması sebebiyle (1980'li yıllara gelindiğinde Hintli göçmenlerin sayısı 1 milyonu geçmiştir)⁷⁷ Hindistan örnek olarak verilebilir. 1917 İmparatorluk Konferansında belirtildiği gibi -Dominion ülke olmamasına rağmen, Hindistan-İmparatorluk milletlerinin önemli bir parçasıdır ve en değerli mücevher olarak adlandırılır: *The Jewel in the Crown*.⁷⁸ Hindistan'ın bu kadar değerli görülmesinin arka planında hem askerî hem de ekonomik gerekçeler ön plandadır. Hindistan sadece İngiltere için kıymetli bir pozisyonda olmamıştır. Hindistan'ın sahip olduğu zenginlikleri elde etme gayreti pek çok siyasi/ekonomik ve askerî gerginliklere sebep olmuştur. Hindistan özellikle 16.yy'dan itibaren Portekiz, Hollanda, Fransa ve her birinden bir şeyler öğrenerek nihai olarak sömürgecilik sistemini geliştiren İngiltere'nin hedefinde olan bir coğrafya durumundadır.⁷⁹ Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz İmparatorluğu'na bağlı ülkeler İngiltere'ye devasa destek vereceklerdir. İngiltere saflarında savaşan İmparatorluk coğrafyasından yaklaşık 2,5 milyon insanın 1,5 milyonu Hindistanlıdır.⁸⁰

Modern dünyada herhangi bir ülkeyi, politikalarını, o ülke ile ilgili bir olgu veya durumu söz konusu ülkenin kapitalist dünya ekonomisi içerisindeki pozisyonu analiz edilmeden değerlendirilmesi mümkün değildir.⁸¹ 1948 Kanunu İngiliz siyasetçilerinin imparatorluğunun sahip olduğu 'merkezî rolü' ve nüfuzu muhafaza etme istekleri olarak yorumlanır.⁸² Bu merkezî rolün en önemli ayaklarından biri şüphesiz İngiliz imparatorluğunun ticari kapasitesidir. Devasa deniz ticareti, Londra'nın finansal merkez oluşu bu kapasitenin en önemli unsurları olmuştur. İmparatorluk ihtiyaç duyduğu insan ve finans kaynağını imparatorluğun her coğrafyaya yayılan sömürge bölgelerinden temin ediyordu. İngiliz İmparatorluğu'nun toplam ticari yatırımlarının yüzde 18'i Hindistan'a ve Doğu Asya'ya, %41'i ise Asya, Afrika ve Avustralya'ya yönelikti.

⁷⁵ Eleanor Passmore ve Andrew S. Thompson, "Multiculturalism, Decolonisation and Immigration: Integration Policy in Britain and France after the Second World War", iç., *Empire, Migration and Identity in the British World*, Manchester University Press, Manchester 2015, s.250.

⁷⁶ Passmore ve Thompson, *Multiculturalism...*, s.250.

⁷⁷ Dilip Hiro, "Indians in Britain", *India International Centre Quarterly*, C.6, S.3, 1979, s.217.

⁷⁸ Bu adlandırma ile İngiliz İmparatorluğunun Hindistan'daki son günlerinin anlatıldığı bir de roman serisi mevcuttur (The Raj Quartet). Roman İkinci Dünya Savaşı'nın ortalarından itibaren Hindistan'ın bağımsızlık kazandığı 1942-1947 yılları arasında kapsamaktadır. <https://www.britannica.com/topic/The-Jewel-in-the-Crown-miniseries-1984> Kumar, *Visions of Empire...*, s.334.

⁷⁹ Yücel Bulut, "Hindistan'da İngiliz Sömürgecilik, Oryantalizm ve William Jones", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, C.3, S.6, 2012, s.71-72.

⁸⁰ Kumar, *Visions of Empire...*, s.359.

⁸¹ Peter J. Taylor, "Britain's Changing Role in the World-Economy", *Review (Fernand Braudel Center)*, C.13, S.3, 1990, s.18.

⁸² Hansen, *Citizenship and Immigration...*, s.83.

İngiltere'nin en büyük ihracat pazarı olan Hindistan'da pamuklu tekstil ürünlerinin ticari dolaşıma girmesi İngiliz İmparatorluğu ile mümkün olmuştu.⁸³

İster askerî ister ekonomik isterse de siyasi nüfuzunu devam ettirme amacıyla olsun İngiliz İmparatorluğu 20.yy'da imparatorluk coğrafyası ile olan ilişkisini sürdürme amacı içerisinde olmuş, öncelikle çokkültürcü politikalar eşliğinde bu amacını iç ve dış siyasette yürütmeye çalışmıştır. Ancak imparatorluk bölgelerinin bağımsızlığını kazanması ve dünya ekonomisinde İngiltere'nin Amerika Birleşik Devletleri karşısında geri planda kalması⁸⁴ İngiltere'yi kendisine yönelen göçmen hareketliliğine karşı kısıtlayıcı tedbirler almaya zorlamıştır. Tüm bunlara rağmen, İngiltere'nin 20.yy'da yaşadığı göçmen hareketliliği, bu hareketlilik karşısındaki tutumu ve ilgili kanuni düzenlemeleri Fransa özelinde Kıta Avrupası ile karşılaştırıldığında daha özgün bir tecrübe, istisnai bir yaklaşımı ifade etmektedir.

⁸³ John Darwin, *The Empire Project: The Rise and the Fall of the British World-System 1830 – 1970*, Cambridge University Press, Cambridge 2009, s.140-143.

⁸⁴ 19.yy sonu 20.yy başlarına gelindiğinde İngiltere askerî top imalatı, makine, gemi gibi endüstriyel üretim alanlarında Avrupa ülkeler karşısındaki üstünlüğünü kaybetmeye başlayacaktır. Schmitt, *Kara ve Deniz*, s.145.

Kaynakça

- AGAMBEN, Giorgio, *İstisna Hali*, Ayrıntı, İstanbul 2018.
- ASHCROFT, Richard T. ve BEVİR, Mark, “British Multiculturalism After Empire: Immigration, Nationality, and Citizenship”, iç. *Multiculturalism in the British Commonwealth: Comparative Perspectives on Theory and Practice*, University of California Press, California 2019.
- BARAL, Steven, “British Commonwealth: The Setting Sun”. *Harvard International Review*, C.3, S.5, 1981, s.14-15.
- BLACK, Jeremy, *İngiltere Tarihi*, Doğubatı, İstanbul 2020.
- BOGDANOR, Vernon, “Britain and Europe.”, *Journal for Comparative Government and European Policy*, C. 14, S. 2, 2016, s.157-165.
- BRUBAKER, William Rogers, “The French Revolution and the Invention of Citizenship”, *French Politics and Society*, C.7, S.3, 1989, s. 30-49.
- BULUT, Yücel, “Hindistan'da İngiliz Sömürgeciliği, Oryantalizm ve William Jones”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, C.3, S.6, 2012, s.71-106.
- CASTLES, vd., *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Bloomsbury, London 2020.
- DARWIN, John, *The Empire Project: The Rise and the Fall of the British World-System 1830 – 1970*, Cambridge University Press, Cambridge 2009.
- DEAN, D. W., “Coping With Colonial Immigration, The Cold War and Colonial Policy: The labour Government and Black Communities in Great Britain 1945–51”, *Immigrants & Minorities*, C.6, S.3, 1987, s.305-334.
- FOMİNA, Joanna, “Immigration Policy Debates and their Significance for Multiculturalism in Britain”. *Polish Sociological Review*, N.169, 2010, s. 57-86.
- GÖKALP, Ziya, *Küçük Mecmua*, Ötüken, İstanbul 2023.
- GÖKSEL, Gülay Uğur, *Göçmen Entegrasyonu ve Tanınma Teorisi: Adil Entegrasyon*, Pinhan, İstanbul 2019.
- GÖKTÜRK, Akşit, *Ada*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.
- GREENFELD, Liah, *Milliyetçilik: Moderniteye Giden Beş Yol*, Alfa Yayınları, İstanbul 2017.
- HADOW, Willian Henry, *Citizenship*, The Clarendon Press, Oxford 1923.
- HAMPSHIRE, James, “Citizenship and Belonging: The Development of UK Immigration Policy”, iç. *Citizenship and Belongin: Immigration and the Politics of Demographic Governance in Postwar Britain*, Palgrave Macmillian, London 2005.
- HANSEN, Randall, *Citizenship and Immigration in Post-War Britain: The Institutional Origins of a Multicultural Nation*. Oxford University Press, Oxford 1992.
- HANSEN, Randall, “The Politics of Citizenship in 1940s Britain: The British Nationality Act”, *Twentieth Century British History*, C.10, S.1, 1999, s. 67-95.
- HIRO, Dilip, “Indians in Britain”, *India International Centre Quarterly*, C.6, S.3, 1979, s.217-224.
- JOPPKE, Christian, *Immigration and the Nation-State: The United States, Germany, and Great Britain*, Oxford University Press, Oxford 1999.
- KUMAR, Krishan, *Visions of Empire: How Five Emperial Regimes Shaped the World*, Princeton University Press, New Jersey 2017.

- LİPSON, Leslie, “The Two-Party System in British Politics”, *The American Political Science Review*, C. 47, S.2, 1953, s.337-358.
- LUKACS, Georg, *The Historical Novel*, çev. Hannah Mitchell ve Stanley Mitchell, 1962.
- MCINTYRE, W. David, *A Guide to the Contemporary Commonwealth*, Palgrave, New York 2001.
- MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2017.
- PANAYİ, Panikos, *The impact of immigration: A Documentary History of the Effects and Experiences of Immigrants in Britain Since 1945*, Manchester University Press, Manchester 1999.
- PASSMORE, Eleanor ve THOMPSON, Andrew S., “Multiculturalism, Decolonisation and Immigration: Integration Policy in Britain and France after the Second World War”, iç. *Empire, Migration and Identity in the British World*, Manchester University Press, Manchester 2015.
- PATEL, Ian Sanjay, *We Are Here Because Your Were There: Immigration And The End Of Empire* . Verso, London 2021.
- PAUL, Kathleen, “The politics of Citizenship in Post-War Britain”, *Contemporary Record*, C.6, s.3, 1992, 452-473.
- SCOTT, James Brown, “Nationality: Jus Soli or Jus Sanguinis”, *American Journal of International Law*, C.24, S.1, 1930, s.58-64.
- SCOTT, Walter, *Ivanhoe*, İletişim Yayınları, İstanbul 2021.
- SCHMITT, Carl, *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, Dost, Ankara 2005.
- SCHMITT, Carl, *Kara ve Deniz*, Paradigma, İstanbul 2009.
- SHORTEN, Andrew, *Çokkültürlülük: Günümüzde Çeşitliliğin Siyasi Teorisi*, Lejand, İstanbul 2022.
- SPENCER, Ian R. G., *British Immigration Policy Since 1939: The Making of Multi-Racial Britain*, Routledge, London 1997.
- ŞİRİN ÖNER, Nedime Aslı, “Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar”, iç. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- TAYLOR, Peter J., “Britain's Changing Role in the World-Economy”, *Review (Fernand Braudel Center)*, C.13, S.3, 1990, s.33-48.
- ÜSTEL, Füsun, *Kültür Politikasına Giriş: Kavramlar, Modeller, Tartışmalar*, İletişim, İstanbul 2021.
- WAWRO, Geoffrey, *Warfare and Society in Europe, 1792- 1914*, Routledge, London 1999.
- WHITTEN, Dolphus, “The Don Pacifico Affair”, *The Historian*, C.48, S.2, 1986, s.255-267.

Extended Abstract

Analysing Britain's immigration policy requires an examination of British citizenship as well as its empire system. The development of immigration policy in the United Kingdom after the Second World War has been closely tied to the political, economic, and military structure of the British Empire. British politicians, seeking to preserve their relations with the Empire, introduced a series of legal regulations to manage migrant mobility in the 20th century. The British Nationality Act of 1948 laid the foundation for these regulations, while the British Nationality Act of 1981 marked the end of empire-centered approach in British immigration law.

The political and societal system in Britain has not undergone a destructive transformation since the 'Glorious Revolution' of 1689, when parliamentary monarchy gained power and sovereignty. The political and structural changes in the 17th century that followed this revolution prevented the absolute dominance of the monarchy and the English aristocracy. This distribution of power in British political life laid the foundations for the modern political system in England, nearly two hundred years before similar transformations led to the rise of the parliamentary republic and, later, the nation-state in continental Europe with the French Revolution of 1789.

The traditional social structure in England differed from that of other European countries. Unlike in continental Europe, the noble class in England was more open to class mobility, and as a result, the sources of nobility were influenced by this flexibility. In England, a social structure emerged where personal talent and education were prioritized over family lineage as markers of nobility. One of the key differences of the English aristocracy is that its members played an active role in this transformation, becoming key actors in the increasing urbanisation and commercial capitalism following the Industrial Revolution. In contrast, in many European countries, especially France, it was the bourgeoisie that assumed this role, leading to the emergence of independent political power. However, in England, the aristocracy's involvement in these processes helped prevent a destructive political transformation, contributing to a more 'stable' political and social structure compared to the European continent.

This 'distinctional' modernization process in England enabled British policymakers to develop a unique approach in dealing with immigrants from the British Empire. After World War II, immigration policies in the United Kingdom primarily focused on restricting immigration; at the same time, they also included a series of integration policies for immigrants already living in the country. This dual approach represents a situation in which the two leading political poles of the country -the Conservatives and the social democrats (Labour Party)- reached a consensus.

One of the unique aspects of imperial immigration to the United Kingdom after the Second World War was that, although we call them 'immigrants,' their formal status was not that of 'migrants.' They were coming to Britain as 'subjects' of the British Empire, meaning that they had the same political, social, and economic rights as any British citizen living in the British Isles. These imperial citizens were one of the main human resources of the Empire. From political to economic and military, British policymakers relied on this resource.

Whether to maintain its military, economic, or political influence, the British Empire sought to preserve its relationship with the imperial territories in the 20th century and pursued this goal in both domestic and foreign policy, primarily through multiculturalist policies. However, the independence of the imperial territories and the fact that Britain lagged behind the United States in the world economy forced Britain to adopt restrictive measures against immigration. That said, Britain's experience with immigrant mobility in the 20th century and its approach to this mobility present a unique and exceptional case when compared to continental Europe, especially France.

Yazar Adı-Soyadı	Ali Rza ŞAN
Author Name-Surname	Ali Rıza ŞAN
Yazar Katkı Oranı	Eşit
Author Contribution Percentage	Equal
Makale Adı	İstisnai Bir Göçmen Politikası Ya da Kısıtlayıcı Bir Düzenleme? II. Dünya Savaşı Sonrası İngiliz Göçmen Politikasının Dönüşümü
Article Name	An Exceptional Immigration Policy or a Restrictive Regulation? The Transformation of British Immigration Policy After the Second World War
Geliş - Kabul Tarihi	15 Kasım 2024 - 23 Aralık 2024
Received-Accepted Date	15 November 2024 - 23 December 2024
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: Beş iç hakem (Editör, Yayın Kurulu, Alan Editörü, Türkçe ve İngilizce Dil Editörleri)
Reviewers	İçerik İnceleme: İki dış hakem Preview: Five internal reviewer (Editor, Editorial Board, Field Editor, Turkish and English Language Editors) Content Review: Two external reviewer.
Etik	Bu çalışmada etik ilkelere uyulmuştur.
Ethic	Ethical principles were followed in this study.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – İntihal.Net
Plagiarism Checks	Done – İntihal.Net
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması yoktur.
Conflict of Interest	There is no conflict of interest.
Finansman	
Grant Support	
Etik Beyan	
Ethical Statement	
Etik Kurul İzni	
Ethics Committee Approval	
Telif Hakkı	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.
Copyright	Authors retain the copyright of their article.